

ПЕТРО КАРПЕНКО-КРИНИЦЯ

ПОВЕРНЕННЯ ДРУГА

ПЕТРО КАРПЕНКО-КРИНИЦЯ

ПОВЕРНЕННЯ ДРУГА

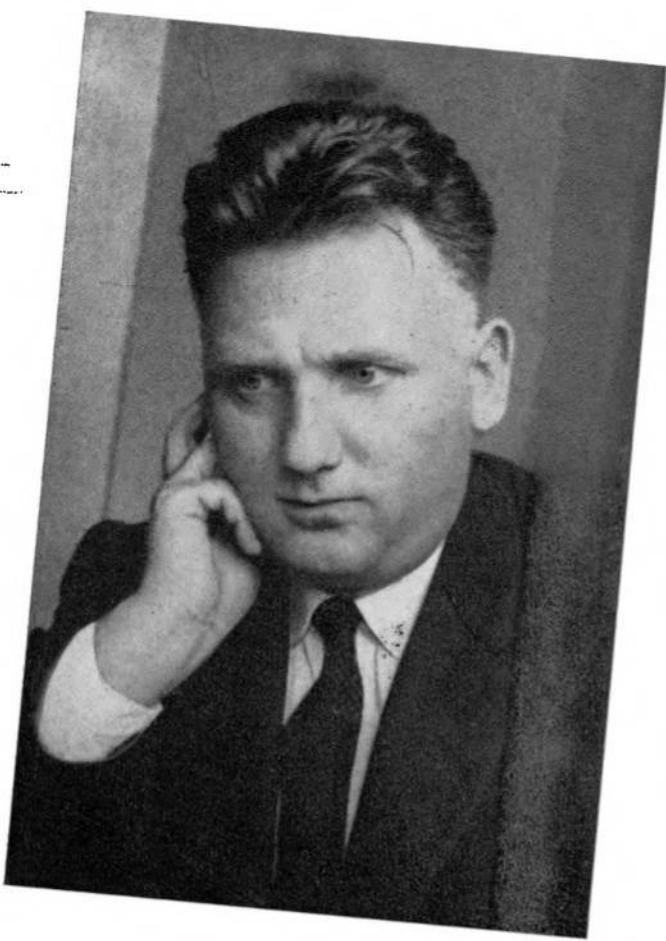
ПОЕМА

PETRO KARPENKO-KRYNYTZYA

„RETURN FRIEND“

(Poem in ukrainian Language)

München, 1958

ПЕТРО НАРПЕНКО-КРИНИЦЯ

ПОВЕРНЕННЯ ДРУГА

(Поема)

МЮНХЕН, 1958

**Літературний редактор
Леонід Полтава**

**Обкладинка роботи мистця
Петра Сидоренка**

Druck: Dr. P. Belej, München 13, Schleissheimer Str. 71.

ПОВЕРНЕННЯ ДРУГА

Lasciate ogni speranza voi ch'entrate
DANTE ALIGHIERI

ПРОЛОГ

— Куди ж ти ідеш ? !

... У груди вдарив і зломився гострий, мов спис, перший промінь, Другий — погас, мов свічка від різкого подмуху, і змерkelо вранішне небо, і розсипавсь по ньому грохіт.

— Вернись !

— Пропаде-е-ш безслі-і-дно ! ..

Гарячий вітер божевільним вершником просвистів обіч мене, і роздмухана іскринка мислі спинила дихання.

... Одні переможуть — мене повісять,
Другі переможуть — повішусь сам ! ..

Застогнала, здригаючись, під ногами рівнина, як важкий океан, що чекає наближення дев'ятого валу... Я все далі і далі віддаляюсь від гурту постатей, і прямую назустріч життю, у якому мене немає... Гусне кров, німіє кожен оголений нерв, догора незвичайно ясно свідомість ... Перед очима — дим. Над головою ураганно котиться грохіт; розколена, позаду десь, підстрибую й тріщить земля... Долітає короткий Вампірін вереск, глухне бридке ридання Дегенерата — і над пагорбом дерева ростуть корінням угору.

Оглянувшись? Не треба ! .. І чути смертельне корчення міста. Високо щугають, лопочуть, як вимпелі, яркопері піvnі, іх не-зчислимі табуни зливаються в заграву, що шириться, доганяє мене.

Оглянувшись? Не треба ! .. Зашелестіла, золочена загравним відсвітом, трава, мов тирса під копитами коней моїх предків.

Гулом Понизов'я зарокотали акорди бандури і виструнчилась мелодія, сумовита і грізна, в бурхливому шквалі несмertної симфонії життя...

Важче тіло, підкошуються ноги. Права рука, зробивши зигзаг у повітрі, зловила грудку холодної землі. Ніч! І тільки чути, як голосом, подібним до грому, хтось наді мною скандує: — Ганьбу ти приніс мені, дальний нащадку!... — І трава в наголов'ї шумить,нашптує: «Отут і прощай, над цією межею... Про-ща-ай!..»

Кружляє, осідаючи, попіл. Міцніє і наближається гул, насищений кованим ритмом кроків... Мерехтять уніформи і попіл, і кроки, солдатські кроки, кроки і... знайома силюета. — Це ти? — Надія оглядається і, плюнувши мені в очі, поспішає вперед...

1

Він, цей дощ, імітуючи Моцартів реквієм, піжив і піжив
Неспокійно по шибах. Здавалося ж, бив по моєї душі
Барабані цей дощ.

За стіною ричала, вдоволено й хижо,
Задихаючись, самка, в обіймах кожанця, що млосно душив.

І в цю ж мить унизу, у таверні, жбурнув хтось невипиту склянку
І заплакали дружки скляні у таверні.

Відчайстий крик
Прохопився з навпротнього дому... I вітер співав колисанку
Обезумленій ночі, що вкрила, мов цвінттар, глухий материк...

У мені бушував, пробудившися, демон самотності.

Злою

Уявилась негodoю доля і мучила болем новим.
Я, здалося, відчув, як на скроні одразу взялась сивиною
Ще одна волосина, мов інеем гілка на дубі густім...

I народжувавсь вірш про журбу леопарда, життя для якого
Обернулося в смерть, хоч і був його кожен живий іще крок.
... Затривожився праліс... Гроза! На тропі, серед шуму густого
I п'янких бугенвілій, принишк леопард...

Обриваю рядок:

Угорі доброту порожнечі сліпої виспіував голос.
I коли — загубився: бив бубон. I плач, і лунка сміхотня
Заглушилася танцем. I стеля, мов лід, угиналася кволо...
A за вікнами ніч цебеніла дощем, виглядаючи дні.

... Зоопарк. I герой мій заярмлений... Натовп, як зла завірюха,
Обступає його, і регочуть, жахаючись, хнюри, а він
Якось тужно, з погордою, дивиться в очі дивоткам і шлюхам,
За усіх їх чистіший душою й сумлінням чистіший — один...

Кімсь придушене горло волало рятунку (з навпротнього дому
Виразніло відзвівчча хрипавистих слів під шмагання дощу).

Ні, я витримать більше не міг... Застібнуть на всі ґудзики
втому.

І тікати,

Тікати,

Тікатъ,

Хоч до чорта!

— Сідай, не пущу!

Ти спізнивсь, Агасфере, і час твій незрушино застиг, як примари
У очах богомільця, що символом прощі обрав ешафт. —
Я поблід: він сидів проти мене, «Казбек» закутивши, товариш
І найближчий мій друг, у Великій Війні одчайдушний пілот.

— Не хвилюйсь. Я ж убитий. І ніч, мов сторожа,
Наді мною звелася. Шепоче, як мати.
І ніяк розрядити свій мавзер не можу:
У твій лоб хоч півдюжину куль увігнати ! —

Сполоханим яструбом серце, немов не мое, застрибало
У клітці грудей, і загримало. Нерви дзвеніли тугі,
На погорбах скронь відбиваючи такти... Ні, й смерти замало,
Щоб визнати нині і совістю ствердить, що ми — вороги...

Мій друже!.. Я голову мовчки хилю на розкрилену книжку
І зустріч воскресла з Европою. Там, де обох нас нема.
Труна уявляється! В ній хлібороби-діди, білоніжки —
Попалені діти, і їх матері... А довкола пітьма

«Нового Порядку» — як чорний атрамент берлінських
інструкцій...

(«Школи тільки на чотири кляси. В 1943 році закрити.
Відібрати культурно-освітні установи. Кіно й театри в першу
чергу.

В церкві — не допускати згоди.
Не боротися з туберкульозом і тифом. Закрити лікарні для населення.
Припинити навчання місцевих лікарів.

Хуліганство карати лише тоді, коли воно приносить шкоду
райху..

Поширювати аморальність.
Все, що має хребет, — зламати. Хочемо виховати «Кнехтенфольк»).

...Задушлива темінь: Валькірії сонце затьмили... Солдати...
На поясі в кожного: «З нами Бог».

Кров...

I ліс шибениць...
Дим...

Європа !!

Це ти, Торквемадо, чи, може, Григорій Дев'ятий,
А чи Меровінги, чи хто це мій рідний сплюндровував дім?..

Так, докторе Фавст! Протестуєте? Ліпше від цього не буде.
Облиште цинічну софістику...

Він ось, з пробитим чолом,
Цей Друг мій, відчахнутий смертю від мене, застукав у груди
Схвильованим серцем моїм і — навпроти — сидить за столом.

Імітуючи Моцартів реквієм, дощ переходив у зливу,
 Що ставала, немов би то «Вічна Пам'ять» — холодна й сумна.
 Я подумав чомусь: хто життя розуміє — ніколи щасливим
 Відчувати не зможе себе. І ця мисль, ця секунда одна

Іще більше тяжкою зробила присутність того, хто, Ватана
 Подолавши навалу залізну, не вмер, хоч і в битві поліг,
 І кого по безпуттях ношу в собі, ніби незгойливу рану,
 А ось зараз, як другу, спокійно заглянути в очі не зміг...

Простогнало прогрім'я по стелі, здіймаючи хвилю громову.
 Загорланила пісня, жагою насичена: зблуддям і злом...
 Я бентежно підвів свою голову. Книжка! І дійсності знову
 Обізвалась луна, увігнавши в щирій відвертістю том.

«Ніколи ще серця не були так спустошенні, як тепер тут, у нас...
 В крамниці, на вулиці, в церкві, в театрі, в канцелярії — скрізь
 легковажність, мерзянність, бридже лукавство, зрада; скрізь хверту-
 вата, недолуга, чванлива, передчасно визріла юність, скрізь надмірна
 похіть... зілсована кров...»

ШарудяТЬ сторінки в моїх пальцях і в збуджене серце, сповите
 У тривогу, ідкий і пекучий занадто вдирається щем.
 Ось рядок: «Випускаю мій варварський рев над покрівлями
 світу». I слова: «Хай атака живе!...»

Углядаюся в книжку іще...

«Хай дні будуть чорніші ночей! Хай зникнуть сонце й місяць!
 Хай глядачі аплодують лише декораціям! Хай під зорями буде лише
 одна апатія! Хай кожний, хто може тиранити іншого, тиранствує
 на своє задоволення!...»

Я з усієї сили затріснув том Волта Вітмена, відчувши подмух цигаркового диму в лице: Друг курив «Казбек» і, здається, дивився на мене. Ударила хвиля різко-навального Allegro ... Дивна й рясна перезва гобоїв, тромбонів і фаготів розпанахала тишу. І це не була пісня, ані імпровізований джаз, що завивав угорі десь — вирували інші звуки, змінюючись рокотом грому й блискавицею, і ярко освітлена кімната попливла в безвість і ставала, мабуть, зовсім подібною до Патмосу в хвилини апокаліптичного об'явлення. І я справді виразно відчув трясіння велике землі, що його не було, відколи людина живе на землі, і побачив сонце почорніле, як міх волосяний, і місяць, що зробився, як кров, і небо, що сковалось, згорнувшись, неначе сувій пергаменту. Повіяло холодом і пусткою, як від філософії Гайдегера,

І дух Азраїла метався, владно
Справляючи тризну, на тверді тій,
Де зводились Київ, Одеса й Харків,
Донбас вирізьблявсь ув імлі тремкій ...

І зграями знов закишила темінь,
Як море акулами ... Вдарив грім:
Тъматъмущої армії фронт, ожививши,
В атаку ішов по краю моїм.

Зникала людина — і був лиш розбрат ...
На тисячах сект розпинавсь Христос
(Хоч в Нього й не вірив із них ніхто)
І в ересі homo homini lupus
Вмирав українець і навіть
З правіку

Живий
Малорос.

Тулилися, хлібом об'ївшись, нетлі
На загаріцах шкіл, а в очах жарів
Завезений сифіліс, блиск бездушша
І крик по умерлій людині — гнів ...

Тягнулись не люди — скотина сіра,
Ключами, як гуси... Шукали брам
Компаній і фірм закордонних... Зайшли
Несли свої руки й снагу панам...

І ось вона, втоптана в яд сивухи,
Щоб підступ їй тяжче було збороть,
Лежить не моя Україна — Південь
Глухої імперії, рабська плоть...

А холод дзвінкий кам'яної ночі
Свердлили огненні, скісні стовпи,
І шал протинаступу дихав смертью,
Широтному рейду шукав тропи.

Забуті обличчя... Знайомі кроки...
Димка гуркотнява — на всі кінці...
В розстрільні, де місце було для мене,
Ідуть незнайомі мені бійці.

Здригнувсь я, оглушливий жах відчувши...
Ніяким кінця не змінить богам:
Одні переможуть — мене повісять,
Другі переможутъ — повішусь сам!

Та зовсім не це онімило душу:
По трупі твоїм, о моя свята,
Мозолиста націє, спрагла правди,
Я бачив: регочучи — кара й мста —

Здирався на груди важкі плянети
Старий Вельзевул, сплянувавши бій,
І вік диктатури (так ось він, атом!)
В огні починавсь на землі усій...

Німих декорацій росла жалоба,
Апатія жерла людські чуття...
Це ти,

Крізь століття пробившись,

Лютото

Повержена...

В ніч...

Небуття...

Метається дух Азраїла ... Безлад
Ошкіривсь в отруйній і мертвій тьмі ...
Ти Півднем на мить промайнула ... Щезла ...
Завіялось ...

Попелом ...

Слово

Про тебе ... i

Покотились краплини холодного поту з чола. Отяжілий,
Я, упавши на ліжко, стояв на колінах.

— Ісусе, прости

За болючу зневіру у Тебе ѹ надлюдської дай мені сили,
Щоб Господню жорстокість прославити ѹ логіку в цьому
знайти . . . —

І шепоче знайомий хтось: «Божі дороги — не наші дороги».
І нестримного сміху ляцить у вушах моїх чистий фальцет.
Пізнаю тебе. — Надія! Надія!! Надія!! —
Мовчання.

— І корчі тривоги

Поможи залишить мені, Христе, як свій Ти лишив Назарет . . .

У душі моїй пекло відчаю задушне, ѹ коли Ти, роздертий,
Обезчещений тут, на землі, справді зник на космічний амвон,
То не дай за зневіру ѹ відступство від Тебе каратись і вмерти,
Як покарані вмерли Іона, Саул і Мойсей, і Самсон . . .

Поможи мені, Христе, відчути Тебе за окільним туманом,
Що стискає до розпачу горло — і слово німіє, і я . . . —
— Догориш, мов на смітнику скіпка? О, хлоню!.. —

І знову неждано

У моління вривається сміх, і дзвенить, як прудка течія . . .

Ні, це липи дзвенять біля замку (його милостиво під школу
Залишив нам, рятуючи шкуру, сам граф Ледоховський) . . .

Сплива
Твій замислений образ . . .

— Надія!.. —

І шептіт густу, чорнополу
Заворожує тишу. — Директор!.. Ти вмер . . . — І гучніють слова:

«Коли б я залишився ще один день в пекельному Нью-Йорку
чи США, де немає ніякої віри, ніякої релігії, ніякої ласки —
я помер би без хвороби. Повітря, яке я вдихав, біль викликало в
моїх грудях. Я помираю, не зважаючи на те, що був повний життя
і здоров'я. Мої страждання закінчились одразу ж, як я ступив на
корабель». —

Оцю сповідь Бальзак написав. Ти не чув її досі? Навіщо ж, Дезертире свого покоління, що віриш без віри в Христа, Задихаючись, зойкіт підносиш до неба на цім кладовищі Сатанинського світу, якого розтління й свавільство — мета?..

Серед свисту гидких сатурналій банкірських шукай свого бога! (Ох, ще золотом будуть залийті горлянки, як Красу, усім Алігаторам чорної ночі!). Іди ж і шукай там. Знемога Тебе скосить, і мулом — не вмреш, а подохнеш на бруку чужім.

Я любила колись тебе, так. І я каюсь. Будь проклят!.. —

Рятунку

Із навпротнього дому благав ошарашливий крик. І тоді ж Захиталася стеля від танцю, що громом вигрімлював лунко. І кружляло усе в голові, мов після смертоносного трунку... — Поможи мені, Христе...

Спливає твій образ...

— Надіє, Наді-i-i...

— — — — —

Неприкаяний дощ скоро спішно й нервово застобав по шибах.
 Прояснялася гірко свідомість. Думки — мов швидкі кораблі,
 Що в знайомий вернулися порт — обступили, застигши на
 дібах...

Я подумав: як моторошно на землі!

І здригнувся: чиюсь прехолодну відчуло плече мое руку,
 І нестяжно по тілу пробіг омертвіння морозного струм.
 — Називай мене Говард Адар. Тебе спалює полум'я муки,
 Щоб з'явити прихід мій, і в радість твій жаль обернуть і твій
 сум.

Розшукуймо дерево нев'януче «вищого пізнання»,
 Що Будді оселювало спокій у спрагненій душі,
 Життя таємницю розгадати допомігши. Мла смеркання
 Любимий твій світ оповиває, і зводиться в глуші

Нашоршеній пралісу людського оновлююче світло.
 Про сонце небачене поема бринить, як гімн добі.
 Радій, бо твій сумнів, маловір'я, що маревом розквітло,
 І вибухи гнівні богоборства, нуртуючі в тобі —

Це перші предвісники на право родитись прозелітом.
 Подумай про вічний дуалізм, як одну з первооснов
 І істин земного існування. Хто рухає цим світом —
 Добро чи огуджуване зло, перевтілене в любов?

Печать Досконалости, Зорі незмеркаючої Сина
 Христом замінити — слабовольців розпачливих бредня!
 Мій Бог — мое вирішення. Розум і сила — в них єдина
 Опора мадрівця, що не зблудить, пішовши й навмання...

Вклонімось ж сяєву свободи, як вимріяній птиці
 Світанного вирію жадань і незманливих надій,
 Майбутнє приемлючи, в якому людина без традицій
 І віри, і пут національних, у вольності новій

Прославить не дух животворящий, а золото всесильне.
 Не буде ні «Елліна ані Іudeя» на землі —
 Настане — так стверджено Вільямом А. Спуром — безпомильне
 Злиття у одну всіх рас, щоб люди жили, мов королі...

За нами — багато: ми звільнилися від матері-природи
І духів її, і одурманення племени, і рід —

За нами, як сон... Так вижидати ж від кого нагороди,
Тому, хто утверджувати націю вирядився — бід

І воєн погубних джерело, і об'яву неспокою?
Немає повернення в минуле! Народжується світ
Із крові і мук, стандартизований волею одною,
Якого слуга і невисипуший адепт — космополіт.

Пауза

І так ти зрозумів, що буденщини сліпа каруселя
Підкорена ідеї найвищого пізнання, який
Жбурну я на вівтар і обернену плянету в пустелю,
Але не угамуюся, вирікшись пожнив'я надій.

Дається перемога лиш вибраним! Бенкет перемоги
Прикуплені наблизять, поскручені в баранячий ріг,
Авгури й Валаами, своєї не свідомі підмоги,
На зблудливих розхрестях подій і несходимих доріг.

А покищо — кастрацію психіки приспішено... Сумнів
У все, що найдорожче, роздвоєну свідомість, полин
Апатії, розтління родини й перегони безумні
Між сексом і грощима — возведено у культ, і поклін

Йому навперебій воздає людинолика отара.
Оглянься доокола, і сам, на циферблаті часу,
Ти визначиш ту дату, коли ієрихонські фанфари
Під скімлення ошуканих, пісню і відчайну ясу

Падіння проголосять держав, національностей, древніх
Релігій і кордонів, що здушували путами світ...
Поклоняться Вінцеві Краси возвеличителі ревні
І вклониться найперший із них — космополіт.

Довга пауза.

Цілком не піднесено завіси. За нею — розгортання
Великого дійства, на яке і пропоную квиток.

Це — жизні путь. *Tertium non datur.* (Придущене ридання
З навпротнього дому прохопилось і вмерло). Одинок,

Немов на обірваній гітарі єдина й безнадійно
Забута струна, ти ще не визнав, що зроблено мій шах,
Давно вже судьбі твоїй розтерзаний. Корчена і рвійна,
Вже в мене — як вулиці Нью-Йорку, брудна твоя душа...

Він міг би, твій обрій, пломеніти по-іншому, і путь би
Інакше прокреслились могла. Але... ствердьмо і збегнім:
Людей неспокійних опечалені судьби...
І ось ми віч-на-віч. І цього не спростуємо нічим.

Збирайся!.. Лиш крок зроби — й моєї домени перед нами
Хороми завихряться, і дійство продовжить арлекін...
Я жажду опідлення твого. До надсили! До нестяями!
Вселити щоб спокій в твою душу й примирення спочин.

І тільки повітря удихнеш ти насправжньої свободи,
Тобі я відкрию, що Син Людський і Син Зорі — брати,
Що зло рівновартісне з добром, хоч в нім кожен нагороди
Шукає, вмираючи ж у злі — не спромігшись обійти...

Я біблію в руки твої втисну й, зодягши у моралі
Фальшивий вісон і у зміїної мудrosti саг'ян,
До скону тебе благословлю — із людей робить каналій
І світ каламутити, і душі і помисли мирян...

А зараз — мій час, і нам відходить пора. Уже наллято
В твій келех пізнання еліксир... Він рятує від біди...
Він жде тебе! Випивши його — наречешся моїм братом...
Ступай же усміхнено... За мною іди!..

В очах колихнулася темінь. Тіло пронизав крижаний подих. Я спробував підвестись, і ноги відчули камінь стрімкої кручі, з якої виднілися всі царства світу ...

— Кайяфа мав рацію. Мудрість Ірода й Пілата безсумнівна. Світ, в основі своїй, позбавлений глузду ... Прийми ж спокійно цю закляту арену зла, обману і смерти.

Спинилося серце. Тиша занімала з такою силою, що було чути, як обертається земля. Межі часу й простору щезли... Та от зненацька, дишучи безоднено, хлинула повінь мулькового шуму. Бліскавично в нього вгвинтився звук: внизу, у таверні, загрюкнулись двері; виштовхнули на вулицю хрипіння і лемент. Угорі, наді мною, застогнав бубон... Серце голосно забилось тривогою, розpacем, безнадійністю. Кімната зібгалася в шестикутник і, ніби віхола, закружляли шурхотливі хороводи монстрів у пардових шкурах; шурхіт змінився голосами і гrimнув могутній хор: «In Petto ! In Petto ! !»

«... Клянусь Йому, всемогутньому й істинному Князю Свободи, утіленому в образі крилатої людини, яка в правій руці тримає смолоскип, а в лівій — ріг достатку. Душою власною й тілом клянуся бути безприкладно вірним Його рабом і Його слугою. В ім'я прогресу й грядучого Месії клянусь — як буде на це воля моєго Повелителя — відняти батькову голову, згвалтувати матір і видобути її мозок, зшаткувати на кусні тіло найближчого друга, розпороти животи рідних братів і сестер, і впоясатися їх кишками. І клянуся, представши з доказом чину свого, перед моїм Повелителем, засвідчити Йому свою досконалість і цим підтвердити, що друзі мої, брати і сестри, батьки й матері, лиш ті, хто складає нашу сім'ю, серед принадлежних до якої, у цьому Храмі сущих, маю честь принести клятву ...»

(Шепіт позад мене:

- Яка чудесна мить!
- Каньєшно.
- Моя присяга в Гепеу, дефензиві, есде й B'nai B'rith'i була не така хвилююча.
- Яволь, сер... Я тераз надумав і туморов зроблю собі...
- Завтра? Що саме, брате мій?
- Таїнство обрезанія.

— Діло угодне Князю... Це вже предписано робити всім новонародженим нашої країни. Успіхи — чудесні.

— Да, но я не буду мати жени і потомства. Як чоловік, предпoчитаю — чоловіка ...

— Мужчи-и-ни! Ви ображаете жінку.

— От, шельма. Підслухала).

«... Клянуся ні словом, ні знаком чи рухом тіла свого, ні написанням, ні навіть мислю своєю не зраджувати вже відомих та ще невідомих мені наших, віками хованих, таємниць. Буду лукавий і, мов безмовна могила, потаємний, і готовий щосекундно, з жадністю голодного шакала, прийняти обов'язок найтяжчого подвигу, в переконанні, що саме я, добивши в собі Роз'ятого, удостоєний збагнути основну таємницю людського буття ...»

(Шепіт, ліворуч від мене:

— Цей прозеліт буде пильним слугою. Клятву дає занадто зігнувшись.

— Тс-с-с.

— Думаю, що він тисячомільйонноперший член сім'ї нашої.

— Тс-с-с.

— ... І таку світову силу Москва називає ... релігійно-філософським товариством ... Ідiotи !

— СРСР — наш експеримент і вотчина. Тс-с-с.

— Та я вотчина перетворюється в антиподи ...

— Т-с-с. Доки там не знищать до сьомого коліна юдіних і розенталів, доти СРСР буде наш.

— Слов'яни — не німці ...

— Отож бо то ... Тс-с-с.

«... Коли ж відступлю від клятви, нехай сокира справедливости одсіче почастинно мої руки й ноги, покришить усе тіло мое, яке, опіся, буде складене й перенесене в наш Храм — для устрашення і скріплення вірної мовчазливости живих почитателів доброго Князя свободи ...»

(Шепіт поруч мене:

— Вірте ученому: слухаєм найсильніше місце клятви.

— Я зараз думаю про Карпенка-Криницю.

— Еврика! Він був би не зайвий між нами.

— Мда-а-а... Убивця своїх батьків і братів... Ціна його зради режиму велика.

— О, советчики мстити уміють. Наука підтверджує.

— Та нині зрадник утратив логіку. Багато думає і, здається, пише свою лебедину пісню. Одяг тогу суевірного мученика.

I, навіть сплюочи, жахається долі свого народу при бажаній нами зміні Status quo...

— Нонсенс!.. Як ученій, повторю нашого великого Вольтера: народ — це ж «бики, яким потрібні ярмо, погонич і паша».

— Знаю, ексцеленці... Наш Мірабо доповнив: «Нація — це велика отара, що прагне тільки пастися; паствуши з допомогою вірних псів її ведуть, куди хочуть...» Одначе, поети іноді вперті...

— Ми маємо своїх вірних псів — і висвятим своїх поетів!.. Не хоче жити, хай подихає... Астенік!

— Перепрошуто,.. Тут смакоши мислення, але, прошу я вас... Клятва зістала скінчена. Його Величество Адар Говард отвірають рот... Хвильку уваги!.. Дякую!).

Звихривсь хороводний щурхіт, подібний до сичання гадюк. Війнуло холодом. Темінь погустіла. Стало тихо, ніби в труні мерця. Кожне Адарове слово нагадувало відляск важкого тягарця, що падав кудись у бездоння глухої води.

— «Благословенний Іуда! Він — єдиний з апостолів, що був причетний до вищого знання — гнозісу... Посвячений у нашу мудрість, повинен переступити всі межі, на все відважитись і, віддавшися всім гріхам, всім тілесним насолодам, досягти останньої духовної чистоти.» —

(Десь наді мною щепіт: «Ох, Мережковський! Ох, як люблю цей пасаж з «Юліана Відступника»).

— Ви — солдати непроглядної ночі. Ваш пароль — сила й лицемірство, як надійні віхи, що ведуть до брам вищого пізнання й очищення вашого духу... Людська тупість безсмертна! Вади людські — найкращі рушії, якими лише треба вміти користуватись, приспавши совість і згасивши її обурення. Тому, паралельно з ростом нашої активності й мудрих дерзань, буде рости і покірність людини перед межами, яких не дано їй збегнути... Ми згодні з Вольтером, що історія — картина злочинів і нещасть, і, як така — від Флавія до Тойнбі — вона є плодом наших, віками живучих зусиль. Ми — її формотворці, і перед нами —

виключно наше й для нас грядуче з чітким ідеалом людини-бастарда.

Вище ж голови, солдати Сина Зорі! Все більше третячих вуст повторюють нашу клятву, бо загадкове й незвичайне завжди манить двоногих, безкрилих метеликів. Зростає ніким нездоланна сила!.. О, сили в нас досить, щоб неустанно, по всій плянеті, продовжувати каламутити народні відносини, всіх перевтомлювати розладом, отрутою аморальності, боротьбою, непевністю, штучно сподінним голodom — і цим наблизити пекельний танок перемоги! Вірте: однієї ночі обshaхрасне людство опиниться, нарешті, в наших прехитро зітканих сітях. Пам'ятайте: за димом братерства, любови, доброчинності й блага народів ми підносимо стяг атеїзму, розтління й наруги; знаєм лише деспотизм і насильство, щоб швидше, на руїнах повержених націй, космополітична всесвітня імперія привітала Месію... —

— Віват!

— Vae victis!

— Браво! Бра-а-во !!

... У голові закрутілось, попливли зелені кола і, на тлі темені, зіллялися в дивно сяючий німб. І темінь була — як туман. І смарагдовим туманом повнилися очі, але, крізь запону його, я бачив — у сяючім німбі — Друга: він сидів, склонившись над столом, і, здавалось, вивчав карту нової битви.

— Додуши мене!

Друг, не підводячи голови, кинув недопалок цигарки; цієї ж миті загримів могутній хор: «Горе вам, як всі люди говоритимуть про вас добре», — і я пізнав Євангелію від Луки.

— Брокен!

— Це — жизнь твоя! — прозвучав повільно голос. І все надовколо зникло, ніби канувши в прірву, і тільки дзвеніла у вушах нестерпно-напружена тиша, і згучав один цей голос:

— Ти хочеш знати, що таке життя,
Поза межею пройденою дозрівання?
Затям,
Що суть його — між пристрастю й розчаруванням.

Я більш тобі нічого не скажу, щоб ти
Не розмишляв над визначенням скупуватим
Того, що варте тільки проклясти
Та що не завжди важимося проклинати.

З потоку днів ти питимеш вино,
Яке назветься: радістю і неспокоєм.
І все збагнеш запізнено, щоб знов і знов
Перестраждать безжалісною самотою.

Неждано лиш безвихід оминеш,
Хоч про петлю й не думатимеш чи отруту:
Останній крик... Обличчя кам'яне...
І це — усе: за біль твій, бороття смішне,
За те, що жив, утілившися у покуту.

Який же з цього висновок, скажи ти,
Як путь свою пройти, свій вік прожити? —
І виокресливсь контур...

... Стояв

Надокучливо відомий

Діяч і самостійности бард,

Що

Не скорювавсь утомі,

Ні горла не щадив (це ж для справи либонь!) на перехрестях
Затишних утікальщини.

Твердо

Провіщував

Пришестя

Близьке

Народоправної, й перший

Лупасив

У долоні,

Аж очі виповзали

На лоб,

Від слізливости

Червоні ...

І ось він,

Всюдисущий —

Пролазне

Між нетрищами

Диво —

Стойть і терпеливо

Жде відповіді,

З мене

Лукавих

Не зводячи

Очей,

Оцей,

Проявлений на тлі демонічної темені,

Негатив,

Що виміряв

Дворушництва

Кожну

Тропу і доріжку ...

Я голову

Важку

Опустив

На книжку.

— Мовчиш... Творити з себе не умієш —
І в цім біда! — інакшого, ніж ти
Насправді є... Утрачене ж леліє
Лише у снах... Прийдешнього мости —

Не наших мрій конструкції і пляни.
Усе — пиши: «Пропало», а читай:
«Не вернеться»... Ми — зайшли поселяни,
Яким Адар свій винайняв Сінай,

І вже за це приймім, як Аріадни
Цупку спасіння здійсненого нить,
Його закон, прехітрістю принадний,
Що звістить нам, ким бути і як жити ...

Мовчиш, немов заклятий? Параноїк ...
Доба плює на твій обскурантізм!
Віддать лише для нації одної
Себе в наш час — абсурд!... Соціалізм,

Як і оця клоака плутократій,
Що в ній живем, були, мов близнюки,
В одному мозку бережно зачаті;
І це — щаблі в прийдешнє, у віки,

До царства щирозлотного Астреї.
Твоя ж судьбою нації своєї
Кипить душа... Вгамуй себе й не жур:
Все 'дно зоря живої ще ідеї
Впаде за смертну, згаснувши, межу,

А з нею щезне й назва — Україна.
Це лише пігмеї хочуть на торгу
Державну Неньку вискачвати і на
Цей світ (о, гноми!) спертися в пургу

Не їх боїв, з чого немов з бальона,
Що лунко лопнув, навіть не вони
Сміються вже — пророки Вашінгтону
І браття їхні, лондонські пани,

А кожен бик на бойнях у Чікаго
Перед своїм зарізом.

Час прийшов

Для людства житъ, сотворювати благо
Усій сім'ї вселеної, і кров,

Що ще струмить в артеріях та венах,
Снагу і гострий розум без вагань
Віддати гордо. Глянь-бо: Сен-Мартена
І Бема правда ясністю світань

Ярких зорів вперто над землею,
Сліпцям видючим світячи путі.
Адар признався: близько вже Астреї
Всесвітнє Царство, й сурми золоті

Округ землі Симфонію Дев'яту
Бетговена просурмлять — для оков
Усіх кінець!.. І вічне буде свято:
Братерство й рівність, воля і любов... —

Гнітуючо стеля зойкнула... І регіт,
Немов об мертвий берег прехолодні
Прибою бризки, голосно розбився...
— Негідник!... —

Свист. І виляски долоні —
І вереск.

Мить — і мови не моєї
Обривки: «Танцю! Віскі!! Ще раз вип'єм...
Іще — за темінь!»

Темінь, темінь, темінь! —
По скронях молот гупав...
Бив бубон...
Те-е-мінь! — стеля прогучала...

— Це так чи ні — не нам об цім судити.
Ми — гої, тільки гої! І, не в гнів,
Гризем шматок насушного відкрито —
Не свій, а пана. Правильно б — панів...

Життя прожить — мистецтво найтяжкіше...
Наївсь аж лоб твердий — і я живу!
А ти? Що ти? Все пишеш,

Пишеш,

Пишеш,
Собі напасть готовути нову...

Бо й справді (перший вимчуся у наступ!),
Як твір назвати твій можна — не на сміх?
Змагання де тут двох ідей? Контрасту
Нема... I меж не видно стилювих...

Чергу жахот викликуеш стократу,
А я сміюсь... Ні хисту, ні чуттів!..
Не можеш краще Пушкіна писати,
То кинь... Не муч себе і читачів.

Берись за легший хліб. I це так просто,
Як віскі чарку вихилить до дна,
Як стриб у воду з райдужного мосту,
Коли безвихід душу розпина... —

Прищухла пауза. Тиша до знемоги
Була німа й напруженна — так, мов би
В кімнаті в мене тількицьо помер хтось.
Мені хотілось крикнуть понад силу,
Живим протявши голосом цютишу,
Але, мов шемріт крил, завиразнішав
У вухах шепт: — Слухай... Будьмо щирі...

Продайсь!.. А власну совість обдури ти
Служінням їй, ідеї — для усіх...
Твій вік — це мить. Спіши ж його прожити
I стати в ряд поміж напівсвятих

Мужів своєї нації, яку ти,
За страх і блага будеш убивати,
Точить, мов шашель, Каїном здобутий
Прийнявши досвід, як печать

Премудrosti земної... — (Піднялося,
Я це відчув, сторчма на голові
Моїй волосся).
— ... Руїни яд у замисли живі

Втілять не сам ти будеш: легіони
Чужинні й власні, рідні, як і я,
Готові вже до штурму бастіону,
Ім'я якого — нація твоя,

Ні, краще: бездна прірви, що пожерла
Намарно стільки, в грохоті віків,
Безумців змагу, кинутих на жерла
Чужих гармат... —

Я голову підвів:

Дихнула тьма хаосом... І імлисто
Постала тінь Адара...

— Ти, мефісто?

— Питально зводиши брови? З джерела
Живого пий! Зробися егоїстом!..

Життя чи смерть... — І збурилася мла,

Заховавши мене, ніби в саван, і — ніби, в смертельній пустелі.
Під рукою зів'яли нескінчені строфі і начерки глав.

І волосся росло, мов лозняк, на моїй голові, і крізь стелю
Пробивалося — в небо. І в небо я теж підіймався почав.

— Божевільний! Одумайсь!! — Пітьма приповзала до серця,
на очі

Опустила заслону, співаючи «Вічну Пам'ять» дощем.

— Ти зійшов на поріг забуття, — донеслося, — одумайся!.. —
Ночі

Задудніла безоднія, й новий спалахнув у душі моїй щем...

— Не забудь мене, Христе, як прийдеш у Царство Своє... —
І відчуту

Всім еством, я пізнав, задихнувшись, й тут, в піднебессі крутім,
Як проказу, її, що по світу пливла, — голівудську отруту,
І все вище підносивсь у небо, і темінь гула, наче грім.

— Надіє!.. Ох, ні... Це — я бачу його — херувима обличчя...
 І котиться сонце м'ячем піді мною... І легко стає
 Устам повторять, призабуте не раз на землі: «Алилуя!»
 Блаженної лагоди груди вдихають ясний фіміям...

І враз об'явилося ледве вловиме народження звуків,
 Що гасли, як пасма проміння, в ту ж мить оживаючи знов.
 Так мисль неузримо у мозку бринить і, нарешті, раптово
 Оформившись, виразно сяє. Дзвеніла бандура. Тепер

Я чітко мелодію знадну її вирізняв — сумовиту
 І грізну — в симфонії вічності. Щастям світилась душа.
 — Отут і прощай, над цією межею. Віднині й до віку
 Ти будеш без мене, один, у всевладності смерти й життя. —

І ангел-хранитель мій, злегка черкнувшись плеча моого, зникнув.
 І очі узріли появлену арку, що сяла, немов
 Півколо дивенне, оздоблена в синь гіациントову й пурпур...
 — Хто ти, мій незнаний нащадку? В цю браму до світлих садів,

Дарованих Божим обранцям, ніхто ще з померлих не входив
 Тривожним таким і непевним вінця нагороди, як ти. —
 У арці підводилася постать, мов з мармуру січеня, сива-
 пресива. Уся — в кармазині, обличчя ж — мов сонце було.

— Отче наш, що еси на небесах, нехай святиться Ім'я Твоє... —
 — Читай, як написано! — голос почув я, неначебто грому
 Розкотистий гук, і, неначе б води превеликої шум.
 І огнявий меч опустивсь, показавши мені на розкритий,
 Важкий фоліант. Я схилився над ним і читати почав.

Бандура дзвеніла. Вібруючих звуків каскади — як стогін
 Вітря у гулкім Понизов'ї... І свиснув татарський аркан...
 Шаблі зашугали... І знов — шелестіння уранішне тирси...
 І тиша пливе, де тікав половчанин і вмер печеніг...

«... Прокляття Господнє над землею тяжіє, і незмірно
 Велика неправда випробовує душі і серця
 Оспалих людей. Чи ти був завжди Господеві вірним
 І нації рідній, що зродилася по образу Творця?

Повержений ангел нечестивих, як символ неспокою,
Повзе по землі, і розсіає апатію і сум,
Життя у нещастя обертаючи, в прірву, над якою
Лиш видно петлю. Чи ти наругу над волею і глум

Над благом народів похваляв, і, мов блазень, поклонявся
Підступному Князю неспокутної тьми?

Ти розумів:

Життя — це тягар і найстрогіший обов'язок. Земля вся
Цю правду гаптує на канві бронзовіючих віків.

Скажи, чи умів же ти претвердо стояти на безумній
Землі, щоб утриматись? Чи вмів нелукаву і святу
Обстоювати істину, коли проти тебе сквернодумні
Сичали іуди і пілати возвіщували мсту? ...

Народів немає без традицій і духу свого й віри —
Є бидло... Для нації твоєї час іспиту гряде!..
Брати Вельзевула — як отруйливі змії, і, як звіри —
Ненатлі. Що вдіяв ти їх кодлу? Чим визначився й де?

Чи доброго серця перелесного ворога, мов смерти,
Берігся, щоб наглий, неошахраним, виграти двобій?
Признайся: не був ти у ділах своїх сумнівом роздертий,
Дорогу втрачаючи витку серед потемків завій? ...»

І проясень тут же: «Не тверда у путях усіх людина
З думками роздвоєними. Хвилі вподіблена широт
Бурхливого моря, яку вітер жбурляє безупину.»
(Соборне посланіє апостола Якова). І от

Слова задвоїлися в очах. І невидима завада
Між мною й написаним зринала. Я вичитав ще: «... злом
На твані безчестя та мамони виплоджується зрада.
Сидів поруч зрадників ти гостем за гамірним столом?» —

І вмить фоліянтера нестало. І холод скорботи розлився
В раптово прозяблій душі. Потускніла небесна емаль.
— Господь не приймає тебе до обранців своїх! — І я знову
Побачив розсіяну арку й зажурену постать у ній.

— Ганьбу ти приніс мені, дальній нащадку, бо путь поворотну
Вказать тобі мушу на землю. Великий наш правою Бог.

І сила — у правді. Затям це, вернувшись в хаці юдолі,
Де славно поліг я. — І вдарив

По струнах

Бандури

Кобзар.

— Не чорні тучі громом рокотали,
Не вовки-сіроманці вили-ясували —
Московські полки з воєводою Трубецьким Конотоп облягали.
Упитися кров'ю козацькою бажали
І до полковника Гуляницького так промовляли:
«Гей, ти, полковнику Ніженський і Чернігівський,
Нас тут, що зір у бездонному небі,
Що у полі безмежному стебел,
А у тебе —
Чотири тисячі війська у тебе:
Здавайся!
Здавайся!»
Те полковник Григорій Гуляницький з козацтвом зачуває
І діло свое безпомильне знає:
Гармати й пищалі заряджає,
Цареславську пся-кість вогнем поливає,
Ворога словами не втішає:
«Ми сіли на смертний загин
І згинемо всі, як один,
Але міста не віддамо,
Hi!»
І знову щосили
Бубни забили.
Рушниці grimili
І стрільна гатили
По Конотопу ...

Безвіддя палило хоробрих і мучив голод, і кулі прошивали серця багатьом. І не одній матері у далеких оселях недобрі сни мережились — і було сумно-пресумно. Не 'дна дівчина, прочувавши навічну розлуку з коханим, виливалася в пісні тривогу свою:

Можливо більше ти не вернешся до мене,
Але любов твоя не згаснє у мені,
Як перших квітів перше полум'я зелене,
Що знов і знов цвіте й хвилює навесні.

Я буду голос твій у шумі листя чути,
Твоє дихання — в теплім шелесті дібров.
Надійде вечір і не дастъ мені забути
Про нашу дружбу, нашу вірність і любов.

Прийму життя душою стримано-ясною,
Сховавши глибше в ній печаль свою й жалі.
І я повірю, що упоруч ми з тобою
Живем і ходим, нерозлучні, по землі.

А бубни били
Щосили.

Гармати громіли
І стрільна гатили
По Конотопу...

Повних 70 днів і безсонних ночей, від кінця квітня до початку липня 1659 року, 4 тисячі обложених козаків бились проти 40 тисяч війська воєводи Трубецького, але міста не віддали. 70 днів і безсонних ночей над фортецею стояв дим і моторошні видива кривавих заграв. Проріджене козацтво хоробре з полковником Григорієм Гуляницьким долала знемога. І дійшла про це вістка до самого гетьмана Івана Виговського.

Ой, то не соколи схід сонця злітались вітати,
Не орли у високому небі ширяти,
То військо гетьмана Івана Виговського, козака лейстрового,
поспішало Конотоп рятувати,
Свою віру православну і волю захищати,
Московську кінноту рубати,
Кулею пригощати. —

(Бризнули звуки козацького маршу «Гей, нумо, хлопці, до зброй!». І я бачив, як миттю засяло суворе обличчя кобзареве, і пальці швидко-прешвидко забігали по струнах бандури).

— Як ударили козаки та й із заходу — шаблями півнеба
вечірнього освітили,
З півдня заброду били-гонили,
Із сходу наспілі —
Голови кришили,
Ворожим тілом землю українську скородили.
І захитались ряди воєводи Трубецького —
Відступили...

Тільки недовго козацтво спочивало,
Утіху мало:
Над річкою Соснівкою поле загримотало,
Під полками кінними застогнало —
Військо Пожарського і Львова та ще й Трубецького,
Мов сарана, курені наші облягало.
То тес гетьман Іван Виговський зачуває,
Сотників і полковників, отаманів славних покликає
І так промовляє:
«Гей, ви, сотники і полковники і все браття січове,
Чи не ми турка-татарина воювали,
Трапезунд і Кафу брали,
До стін Цареграду приходжали;
Ляха-езуїта
Серед зими-літа
Упень вирізали?
Гей, козаки-молодці, добре дбайте,
Віру свою православну і волю захищайте.
Московську кінноту до тла розметайте.
Хай Бог благословить —
Починайте!»

І стало темно серед ясного дня: полки московської кінноти змірялись із силою піхотинського війська козаків. 8 липня 1659 року над річкою Соснівкою лягло 30 тисяч ворожих трупів. Сила-силенна бранців з воєводами Пожарським і Львовом ячала в козацькім полоні. Тільки невелика частина кіннотників із князем Трубецьким, одцуравшись гармат своїх, прапорів, корогов і бубнів, поспішила втікти у напрямку Путівля. Її переслідувало аж до кордонів України військо гетьмана Івана Виговського. Московщина занімала в тривозі, бо чутка швидше прудкого вітру пронеслася, що козаки ідуть на царську столицю.

Що було далі — знаєш ти, мій далекий нащадку. Я в той час уже лежав пробитий смертельною кулею, з поверненим до тебе обличчям, на полі славетної січі. —

Заклубочився дим, випрямлявсь наче тонке густе павутиння,
Дим «Казбеку». Мій Друг, проти мене схиливши, курив за
столом.

І розгледів я: сивий він був... Обгоріле пілотське одіння...
І кривавилась рана його, молоде пересікши чоло.

— Не хвилюйсь, Агасфере... Як чорна душа не відмиється
милом,
Так зі мною розрив не поправиш ніяким уже каяттям:
Забагато в Великій Війні наших друзів голів положило
І ровесників билось — за кожний півметр квадратовий життя...

Дезертире, їх теж самодержець кремлівський безумив і мучив —
Цей почесний слуга Сатани та вертепу його, на кону
Світового маштабу... Застигли у пам'яті голоду тучі
Тридцять третього року, мов з'яви пекельні задушного сну,

Що лишив непробудними сім міліонів селян... Диктатура
Не робочої кляси була — душогуба терор і розбій...
І ось кров'ю сплива по катівнях Республіка. Скована й хмура,
Заполяр'ям бреде. Умира під ридання Колимських завій...

Правота шматувала і їхнє сумління: де ж рівність народів,
А не фальш!.. Все зросійщенням, затхлістю ««старший»
вивищувавсь брат...
СРСР — обертається в обман... Революція меркла на Сході,
Як Адар сплянував, реакційний для нас повторивши царат...

Все це знаєм... Відчули... Але з поля битви, здобулої славу,
Не пішли в дезертирство, як ти, бо з дітей батраків родових
Нас епоха зробила людьми, щоб, мов сонце, ясну, нелукаву
Підіймали й любили ми Правду на рідних просторах своїх,
І збегнули щоб — чуеш? — хто зла поміж нас режисер
неутомний,
Затаївши владарства над світом страхітливий плян, хто зумів
Пішаком у Кремлі революції пропертать вікопомний,
Під яким бились наші за волю батьки. —

... Я безрушно сидів.

Поверталося знов пережите, мов повість гнітуючо-знайома...
І росло найстрашніше з усіх почуття, що ти зовсім один
Загубивсь безпотрібно у космосі, ніби пилинка у домі,
У якому над криком народження б'є по умерлому дзвін...

Цигарковий ворушиться дим... Переbroдить уява рівнини —
І лиш погар і згар... Окупація!... Кров... І солдати... І ліс
На міських поруйновищах шибениць... Так, це земля України,
Де, померши у стані чужинних убивць, я родився і зріс...

Перед мною розкрилена книжка, накреслені строфі і Друга
Блідувате лице — проти мене. Густим полоснув по вікні
Розперезаний вітер дощем. Угорі, наче пси по яругах,
Скавучала мелодія свінга... Тут холодно й страшно мені!

— Не нервуйсь... Не крутись, як притоплий фашист у Дніпрі.
До життя вже
Повороту для тебе нема. І не треба... Не можуть мерці
З потойбіччя вертатися... Слухай же, слухай!... Безум'я
бродяже.
Тебе водить по площах обману, де всі ліхтарі й ліхтарі,

Хоч малої надії позгасли. Пречиста Отчизни твоєї
Зупинилася доля на інших шляхах...

Запитай, підіди,
Рутинерів брудних махінацій, розмову зачни в фарисеїв:

— Наш народ у ярмі?

— Ще й в якому!

— Хто ж винен?

— Нью-йоркські жиди —

Фінансисти затії. Вагон, запльомбований з Леніном, німці
У Росію пропхали — і от вам сімнадцятий рік!.. Усе зло —
Подарунок Європи. —

Повір, що це так і спитай, а чи їм ці —
Як збавителі зла! — незнайомі сьогодні партнери? Чоло

Перед ким вони рабськи схиляють, брудних махінацій панове,
І, досмертно продавши себе, «самостійно» слинявлять вино?..
Ні, не можна не бути політично роззброєним! Знову бо й знову
Розпинаеш ти душу на площах обману, де згасли давно

І ніколи не зможуть вогнями надії забліснуть безрухі
Бовваніючі в тьмі ліхтарі...

Запереч цю мертвотну пітьму,
Як ідейний ковчег порятунку; цей сопух заморський задухи
І хижактво; Европи всю твань буржуазної з диким, в диму

Загребущих підбоїв, розгулом — і розум підкаже: єдина,
Дозріваюча правдою істина — там!.. Там лиш можуть сади
Рівноправних розквітнути націй, щоб гордо звелася людина
В Україні живого Тараса й Григорія Сковороди. —

...Заклубочився дим. І хвилястою синню повис наді мною.
І були мої думи — як ніч надовкільна.

(...Претеся добра
На чужинних порогах шукатъ?.. А неправди зерна за собою
Не відчули въ путі?!. Ой, не знайдете другого въ світі
Дніпра!..) —

І раптово гарячий потік обривається мислі, не знаю
На сторінці котрій «Кобзаря». Цигарковий густішає дим,
Перехоплює горло — і дихати нічим...

I от виринає
З голубої півтьми, припорошений пилом мандрівок рудим,
І підходить до мене мудрець. — Що з тобою? Ридаеш?.. Чим
дужче
Ми бажаємо смерти, тим більше її боїмось... Але ти...
Як ти міг перекреслитъ себе, заблукавши въ найглибше й найвужче
Безнадії провалля, з якого, живому, тропи не знайти?..

Свій народ і отчизну потрібно уміти любитъ!.. Чи мою ти
Про нагірну Республіку mrію осмислив? Можливо б космо-
політизму диявол, торощений мною, й не був би, прелютий,
Похоронним причалом твоїм... Ні повітря, ні хліб, що їмо

Догоджаючи плоті, живої душі не замінять собою —
Животворить бо дух!.. Як спорудиш, о смертник, въ навольній
тюрмі,
Хоч ілюзію жизні? Для рідної ж нації й духу, злобою
Загартована, смерть по майстернях Адара кується... Візьми
Розіп'ятого Сина Господного чащу, напийся... Мов фенікс,
Народися іще раз... І з корня рости! І сказати зумій:

«Не впіймав мене світ, а ловив.» —

...Заряхтіли долини зелені,
Попливли, провалились... Двобій!.. Канонада... Літак
бойовий,

Мов стріла, на фашистський націлився штаб... Смертоносне
свистіння —
І землі кипарисовий стовп... І блакить — як задимлене скло...
Я здригнувсь: проти мене схилився мій Друг... Обгоріле
одіння...

І кривавиться рана його, молоде пересікши чоло:

— ...Дозріваюча правдою істина — там! Рівноправна й
Соборна —

Це реальність у розвитку. Мало? Достатньо, щоб Говард Адар
Європейсько-заморський (вірніше всесвітній) жахнувся і, чорне
Провіщаючи Царство, тривогу сурмив для усіх яничар,

Бо один тільки звук, нагадать Україну спроможний, вже люттю
Викривляє столице обличчя його... Ні, не звідси весні
Дружелюбних народів початись, пройти по земних перепуттях
І утвердити нації міць — як загату й труну Сатані...

Mo' не так? .. Що ж пропонуеш ти? Інтервенцію хижого зброду
На задушений атомом Схід?.. Хай Христос твій тебе
спопелить

І того, хто дороги повторить твої, відцуравшись народу,
Як безпутній цурається матері син! Хай у вирі політь

Розтрясе, розметає по світу бродяг, лепеснулих від карі,
Одержимих заразою заздрости й розбрата, зради і лжі,
І ніколи не верне в Отчизну, не дасть їх шантавій отарі
Замикати собою під грохіт гармат ар'єргарди чужі... —

— Досить! Друже мій, досить... —

... Цигарковий дим забиває дихання, ріже очі, повні гарячої вологості... Задимлені шибениці пнуться угору, гойдають трупи. Над Києвом небо малюють заграви. Тліє ворушка, удушлива темінь. І грюкають по бруку німецькі колони. Двиготять танки. Мечем Дамокла висить німецьке «Halt!»

Шибеници.

Темрява.

Заюшена кров'ю земля.

Дим.

Європа !!

Я опускаю вологі повіки і чую раптом, як голосно гупає в грудях серце. І мені здалося, що ритм його зливався з коричним трепетом інших сердец, палаючих на розбомблений тверді... Я відкриваю очі й бачу десятки, сотні, тисячі, мільйони меркнучих облич. Закривавлених уст, що вихаркують останні прокляття. Прокляття і на мою голову...

Третина землі спалилась. Третина згоріла дерев. Третина Чорного моря зробилася кров'ю. І стала в джерелах та ріках вода, мов полин. А дух Азраїла безумствує, й огненний град січе мою рідну землю... У попелі Київ, Донбас, Харків, Одеса, Львів... Це ти, Україно ?...

Колишеться простір, скований запоюю вогню, диму й гуркоту. Сурмлять ерихонські фанфари. І під сурмлення їх з неба сходить, у хмару одянений, Вельзевул. В руках — розгорнена книга його законів. Адарове лице в нього і на чолі написано: «Великий Вавилон — мати розпусти й гидоти землі»... І ось він ставить праву ногу, як вогняний стовп, на море, а ліву — на землю. Регоче переможним реготом, подібним до ричання лева. Сім громів озивається голосами своїми, і — я чую! — з гуркотом розчахуються двері моєї кімнати.

Я жбуруляю на списані аркуші перо, і з-за стола зриваюсь на ноги.

— Друже... Прости!

У відповідь — клекоче регіт. На мить заклякають непорушно, простягнуті в кімнату порожнечу, руки мої, як два крила над безоднею підбитого лебедя.

— I have lost my way!

... Дегенерат — один з тих, що за північ гриміли стелею, горлали пісню, били в бубни — продовжував стояти у дверях. Він, здається, заблудив, останнім повертаючись додому, вірніше, як і сам сказав, — утратив дорогу.

— Отже, я громадянин світу черга 2. Вільний, мов шторм на просторах Атлантику!

Сплюнув, переступив з ноги на ногу. Косо прижмурене око блиснуло металевим відсвітом.

— Хочеш знати мій родовід? Батько — грек, мати — єврейка. Її батько вбив, коли мені було 9 років, і його спалили на електричному кріслі. Тут палять таких, чужинче... Дід мій — швед, баба — японо-французька суміш, прадід — напівєспанець-напівіндіянин... Далі — не цікавивсь. Дуже заплутана історія, живим завершенням якої незручно себе почувати.

— Чому ж?

— А чорт його знає. Розумієш, чужинче, — він скористався, нарешті, з запрошення і, відмірявши кілька кроків, зломивсь у фотелі. — Мучить сум, душевний хаос, порожнеча... Не знаю, хто обікрав мою душу, але певний, що коли б не було віскі й жінок — я повісився б... Можливо стріляв би людей. Ти здивований? Закінч успішно, як я, хоч би нашу середню школу. От закінч — і спокуса моого відкриття непомітно оселиться в тобі, мов звичайна турбота про хліб щоденний. Тим часом удаїся до Фройда, наприклад. Знатимеш достеменно, що людськими діями керує сексуальність. Людина — всього-навсього двоногий звір... Недосконала тварина.

Знову сплюнув, повернув голову до вікна, затримавши на ньому насторожений погляд, ворухнув щелепами, бризнув дрібненьким смішком.

— Боги, доводить одна полінезійська релігія, при творенні живих істот робили багато спроб... Коли це так, значить спроби вдалися погано. Місія богів невдало виконана й потребує коректув... Я от вірю в атомний інкубатор. Близиться ще не провіщений час... Обранці будуть інкубаторами розводить новий психологічний тип громадян світу. Змішування й скрещування — довгий процес. Правда, він удачний. Схрещення, наприклад, ослів і коней появило роботяцького мула. З людським поголів'ям трохи більше мороки... На шляху до тріумфу однієї раси й

мови, було б доцільно, половину хоча б, видушить нинішніх двоногих... Просто видушить і проаплодувати вдосконаленому нащадку.

Ось чому я стріляв би у людей. І якщо, іноді, маю жаль до своєї матері, то тільки за те, що вона вже не живе... Я ніколи не вп'юся блаженством підклести під неї бомбу й висадить у повітря.

Що таке матір? Двонога самка, оп'янена солодким поривом сексуальних пригод, наслідком яких (переважно всупереч її бажанню) народжується істота ікс. І тоді іксові, жертві чужих забаганок, угіх, сумнівної чесності комбінацій, пропонують... Що ж би ти думав? З молоком грудним усмоктувати любов до матері — цього опоєтизованого ідола... Все таки незбагненна сила материнського молока! Ні, не тільки — як пишуть жерці науки — білки, товщи, вуглеводи й молошний цукор, а щось значно більше заховане в ньому. І я славлю той день, коли вперше самок наших обернули, фактично, в живий інкубатор. Іх уже напутили родити під наркозом, а манюсінські ікси та ігреки дістали зфабрикований продукт у вигляді «формули». Здорово, правда ? ..

К' чорту недоторкана досі, загадкова містерія народження й правічна симетрія любови — хай живе воля! Воля на право сину відсахнулась від матері, жінці від чоловіка, фабриканту від власної совісті, бо моральне — все, що позначене ствердженням нашої волі. І тому я, громадянин світу черга 2, маленький віщун єдиної світової раси, горжуся своїм бажанням стріляти людей, мов очманілих кроликів, і жадобою підклести бомбу під рідну матір ! ..

Останнє слово прорвалось викриком... Кімната почала ритмічно здригатись, немов корабель, атакований морем. У шибах спалахнуло сяйво, потім — несподівано згасло. На столі перегортались сторінки розламаної книжки, зашамшіли аркуші недокінченого вірша, хлопнули, як далекий рушничний постріл, відкрившися, двері.

— Будь свідком!

Дегенерат стояв, неначе заворожений, утворивши трикутник витягнутими до вікна руками. Погляд зупинився на якісь одній точці. Уста шепотіли...

— Будь свідком! — обернувшись до мене, він повторив у друге. — Чуеш акорди серця його ? .. Помирає ...

І я довідався: цієї ночі з землею довершить розлуку Говард Адар. Надовколо нічого не зміниться. Буде та ж нестерпність, апробоване волею розтлівання затруених тіл і душ, ті ж самі Адарові майстерні штампуватимуть залишну смерть... І все ж привид небезпеки готов з'явитись і вдарити в гонг. О цій порі деяким слугам проясниться розум. Їх куплені язики можуть одразу ж вибовтати таємниці... Міг би початися й бунт, коли б лакузам заманулося збегнути, що проповідь волі — не мета, а засіб... По велиенню Сина Зорі зівсюдні ватаги Слуг мусять незримо з'явитись обіч Адара, перевтілитись у нього і чужим смертельним болем спалити парості своїх думок.

Дегенерат був незвичайний — належав до однієї з таких ватаг. Я, випадковий свідок диявольської інтермедії, приречений покірно іти за ним...

— Ти безохоронний, бо втратив ангела-хранителя, — прорік слуга Вельзевула, близнувши дрібненьким смішком. І майже над головою зоря розсікла сліпучою смugoю небо. Що це?.. Так, ми — у під'їзді будинку... Ідем повз вікна таверни «Золотий баран», повертаєм кудись убік. Ноги намацують, випраний дощем, брук міської магістралі. Похоронні бюра... Одно, сьоме, десяте... Сплетіння електричних вогників ояскравлюють назви: «Абрам Кацнельсон», «Кацнельсон Абрам», «Абрам і Кацнельсон»... І міська магістраля здається мені штолньєю найглибшої в світі шахти, з якої ніколи не можна вийти живим. Я хочу зупинитися й крикнуть: «Рятуйте!» Але викриkuє хтось інший, різко й тривожно, як жертва гомосексуалістів серед білого дня в Голівуді... Гримнув раптовий удар, щось хруснуло, аж місяць підстрибнув над контурами хмаросягів — і крик не повторився. Його змінив дрібненький, страшний смішок дегенерата, що ступав поруч мене.

— Чуєш, як гаситься розпач неохочих коритись чортівському кагалу? Чув, як голос воскреслого з мертвих запечатано смертю ще раз? О, чужинче! Цієї ночі не тільки проясняються деякі «громадяноСвітязькі» голови. Оживают і деякі мерці в похоронних бюрах, на ліжках шпиталів, навіть у могилах, розгублених по всій планеті. Це — непідкупні учени, генерали, інженери, політики, журналісти, поети... Рідше — хлібороби, робітники... Всі, кого волею Адара занурено в смертельний сон шприцем отрути, розчавлено автом, задушено пазурами гангстера, звалено кулею в потилицю або спалено, згідно з державним законом...

Такі мерці страшніші живих двоногих, яким здається, що світом керує Бог. Ні, світом крутить невмирущий Говард Адар!

— Ада-а-а-р! — колихнулось над простором луною, і розступилася темінь, проковтнувши нас...

— Ми прийшли — захлинаючись, вибубнів дегенерат. — Перевтілюйсь у Говарда!..

... Бліснуло світло. Радіоприймач оглушив ричанням найвищої джазової ноти. Гаряччу дихнула кімната. Скрипнуло ліжко. Собака хльоснув хвостом по підлозі.

Кімната.

Ліжко.

Собака.

Величезна квітка місяця, осипаючись, пахла сріблінню. Я — зник.

Як цей місяць застягти посмів у вікні самовільно?
 Він же, Говард, не хтів повернати примерклив очей
 До вікна, за яким шаленіло життя і повільно
 Від коктейлю опоруч Дюпона хмелів Зіморей.

... Ніч брела, пересичена віскі і джином утіха,
 І жіночі трусилися клюмби грудей... Як один,
 Всі, зручніше загрузши в фотелях, душилися сміхом,
 Коли жарт обривав бізнесмен про незрівнянну Грін.

Ніч брела... Розфарбованіх ледь і джентльменів бувалих
 Опуклішала зграя... А келехів пурпур горів...
 І вже звуки хурделились румби, і все заливали —
 Починалася оргії меса на звичний мотив...

Так! До зайвих дрібниць уявив, що було за вікном там
 І злякався. Могутній, з великої літери Пан,
 Він відчув себе в мить цю забутим людьми мостодонтом,
 Без якого цвіте і вирує життя океан.

Ні, поможе йому Асмодей!... У зеленого ж бога
 Був улюбленним Говард пророком, здобувши цей світ,
 І яка може сила його перетяти дорогу
 В подарунок за тлін, за холодний надгробний ґраніт?...

— Що ж це, серце спиняється?... — Очі багаттям палали,
 Як і груди, шматовані кашлем... Він марив і млів...
 І умить опромінилась думка: зірвати з причалу
 Цю розгнуздану ніч, і жбурнути в безодню віків...

Хай не буде життя, коли Говарда більше не буде!
 І тепер він спокійно лицем повернувсь до вікна,
 У якому прижмурився місяць, віщуючи будень,
 Запашний і погідний, як юности перша весна.

— Мій Гопсоне, ти чуеш? Товаришу мій однайменний,
 Найідкішого газу комори усі розкривай!
 Починаю двобойще з світом земної геенни,
 Всім, що дишіть й наказує вперто мені: «Подихай!»

Починаю розплату!... — І очі застигли велики:
 У вікні був не місяць — Гопсонове жовте лице,

Божевільне лице заливалося реготом диким,
Що, як повінь, гримів у кімнаті, як хор над мерцем...

І, здавалося, тріснуть блакитно фарбовані стіни,
Канделябр обірветься і брязне в пітьму... — Це дурна
Наді мною наруга? — Блідий, мов шматок стеарини,
Він під ковдри гарячої пух з головою пірна.

І все чус цей регіт, і в нім пізнає рокотання
Розшумованих рік і борів, і людські голоси
Уночі по заводах його, над якими світання
Підіймає веселчатий стяг неземної краси.

... Ніч над містом брела і брела, і помітно сіріла,
Як вовчиця стара, і кошмаром жахала містянин,
Ворушився у ліжку ще теплий, збираючи сили
Щось промовити, Говард, з великої літери Пан.

І, нарешті, уста проскрипіли півголосом: «П-е-е-ни!»
І цей звук був сильніший за грім, ні, за сотню громів
Для кошлатого пса, що з-за крісла стрибнув, як скажений,
І, забувши про сон, біля ліжка хвостом закрутись.

І в побляклі господаря очі вглядавсь винувато.
Задоволений Говард до столика руку важку,
Мов налиту свинцем, простягнув, щоб добро відписати
Собацюзі — единому другу на довгім віку.

Розчепірені пальці в сліпучому свіtlі блудили,
Не знаходячи клаптя паперу. І раптом рука...
Опустилась на ковдру. І тиша густа заніміла.
І кімната була, як труна, неймовірно гнітка.

Насторожений Пени, лизнувши долоню, обнюхав
Непорушного пана, і холод смертельний відчув.
І тоді він завив — якось глухо, протяжно і глухо,
Ніби знав, що над трупом не буде людського плачу.

...Ніч брела ... Ніч прощалася з містом, щоб ранку ясного
У вікні молодий, незамислений промінь воскрес ...

Одублій лежав фабрикант і, байдужий до всього,
На підлозі дрімав його друг — розкудачений пес.

... Простора кімната була майже порожня... Я здивовано дивлюсь на метушливого Пени. Зненацька паща собача розкрилась і виригнула дивовижу в людській подобі.

— Ух! Зябко... Мабуть, отак над безмежжям сивих вод почував себе ворон. Той самий ворон, що його випустив Ной шукати після потопного бугра землі, — й діяч і самостійності бард затрусиався.

Пес витягувавсь, повзув, качався, звиваючись бубликом. Несамовито заскавучав — і...

— Вампіро, ти?

Вертка калліпіга повисла на шиї цибатої дивовижі.

— Я... Господаря нестало!

— Тс-с-с. Дурень — хто будить мертвих. Ти ж знаєш: Говард Адар — це раса... Щука пропала... («Поліційні власті відновили переговори з верховодами банд про мирне полагодження конфліктів. На Іст Сайлті при допомозі духівництва і вчителів уже примирено декілька таких банд, що об'єдналися, після відкриття для них загального клубу...»)

— Виключи радіоприймач! Не чую тебе. («... трилітню згвалтовану Mari знайдено вчо-о-р...»).

— Кажу: щука пропала, а зуби зостались. І ми не згинем, лише бійсь воскресіння чесності й доброти в чорній душі своїй.

— Бути доброму — бути переможеному, — озвалась третя, неждано з'явлена постать. — Вірте ученому...

— Мужчи-и-ни! — і Вампіра колихнула стегнами біля дослідника дрозофілів. Але не мудрість ученого засвітила радістю очі її: до гурту приєднавсь кремезний проповідник біблійного слова; підходив, оглядаючись, пан Хорт — агент четвертої (почережно) розвідки; за ним — лікар; меткий редактор; б'ючи на всі сторони поклони, автор великого роману; адвокат з розтягненим лукавою усмішкою обличчям; професор; доктор, титул якого куплено майже забезцінь; магістер; торгівець; ще один політик...

Останнім пес виригнув громадянина світу черга 2 — і здох. І в ту ж мить розкошана собача шерсть рясним запшуміла кущем. Галузки його швидко погнались угору, підвелися стовбурами дерев. Тъюхнули солов'ї. Замість бронзового канделябра наді мною висів місяць і позаміська просторінь дихала свіжістю.

Народжувавсь день. Я подумав: усе приходить, відходячи. Тільки смерть лишається й відзвук слави доконаних діл. І, мов би на знак незгоди, знайомо приснув дрібненький смішок.

— Дивіться, дивіться... Він! — показуючи на мене пальцем, бубнів Дегенерат.

Діяч і самостійності bard протерли очі.

— Ти ще живий?

Лікар зашарівся. Його лице, схоже на згорнений у дулю кулак, взялось рум'янцем.

— Земляче, ви хворий. Обов'язок мій — такого покласти в лікарню.

— Папери під пахвою! — вереснула Вампіра. — Заберіть віднього папери. Їй-богу він пише п'есу про нас.

— Так? Фашист!

— Юдофоб!

— Енкавудист, прошу панів!

— Мерзавець!

— Компромітатор політичної еміграції!

— Enfant terrible!

— Гей, ви... Схаменіться! Будьте люди, мовляв Тарас.

Жодної п'еси! Ми — реальні особи, а не герої звихненої фантазії.

Гамір, підсилюваний какофонією окриків, завмер.

Картина перша

... Передранковою прохолодою настояна тиша. Вона така відчутна, свіжа й приемна, що хоч наливай у келехи і пий. Злегка ясніє обрій, готуючись розквітнути мілівою веселкою кольорів. Цей досвіт поет міг би порівняти з незайманою дівчиною.

Десь над кущем несподівано сплеснув крилами птах... Овиразнивсь хоатично пробуджений пошум велетенського недалнього міста. І, коли затвохкали дзвінкі солов'ї, досі непорушно зішулений Автор величного роману відділивсь од дерев.

Ява 1

Автор (уклонившись, повільно сідає на крихкий пень): Слухай, жодної п'єси! Навіщо цей штукарський синкретизм... Недолуга проза, вірш, цитати, імітація думи... Жмут сюжетно аморфних монологів, перехрещення жанрів, брак відчуття стилю — все це нетлінний пам'ятник твоїй безпорадності...

Замість хвилюючих колізій, пристрастей, дії, художнього й філософського осмислення фактів — нудна, претенсійна бала-кучість, тиняння по оголених згір'ях неістотного... Добре висловивсь наш Брюсов: «Мистецтво в тому, щоб закреслювати все зайве». Зроби це і з твого твору залишиться одно-єдине слово: «Рятуйте!» Я й хочу тебе врятувати. (Підвіся, пройшовсь. Обік мене спинився, заслуханий).

Тиша, як перед боем... Тоді було теж отаке майже святкове, романтичне світання... Чотирнадцять років тому... Під тією датою «караючий меч диктатури» записав наші імена в чорні списки зрадників. (Пауза).

Не відчуваю докору совісті. Її вбито. Син підкуркульника, я вижив тільки тому, що дуже довго й сумлінно грав ролю актора. Сценою для мене була, окутана жовто-багряним чадом брехні та страху, наша країна... І я розумію твій безсилій бунт, завершений трегедією втечі. Ти, роду батрацького нашадок, смішний правдолюб, злякався теж смертельного чаду. Тільки... трапилася помилка: на землі правди ніде не існує. Правда вмерла в сліпому догматизмі генеральних ідей нашого часу... Льокомотив історії летить з фальшиво обліченуо швидкістю по фальшиво прокладених рейках. І кривавих катастроф не уникнути.

Чи ми не були уже свідками їх?.. Вони потрібні принадних ідей конструкторам, цим паразитам і шахраям, покликання яких — вічна боротьба з Богом і людством.

Догматик — раб своєї тупости, куцих прагнень безжурно прожити свій вік — тікає від правди. А, збагнувши її, вимовляє пошепки (на обох півкулях!) паразитове наймення, зате готов гнати на Колиму або в темних нью-йоркських провулках пристрілювати таких, як от ми з тобою...

Так скажи ж, на якого нам чорта прибирати позу правдносців, щоб узвітра лягти трупом, як Симон Петлюра чи якісь там Бертє і Фулон? Життя суворе й нікому не прощає промахів... I потім — нас учили: пролетарі не мають батьківщини.... Зникнуть нації... Мова буде одна.... Одна безбожна релігія... Це марксизм? Ні, космополітізм, що — скажемо за Пушкіном — «в безумстві гібелльної свободи» буржуазного світу є ідолом, перед яким плаzuють... Вдумайся... Ми, фактично, нікого не зраджували й можем спокійно іти за зорею нашої долі. Тим більше... Ах, розумієш без лишніх слів: поверх ліvreї дозволено, вірніше наказано, вдягати опанчу патріота. Мені — ідеологу українського демократичного націоналізму, цей оптичний обман прекрасно вдається. Зрештою, будь ти — Шекспір говорив — біліший снігу і чистіший льоду, все одно не вникнеш обмови...

Я твій друг по перу... Я хочу тебе врятувати, і реальний шлях порятунку свого ти зараз бачиш більше ніж виразно. Хто пустивсь берега — мусить пливти, або... —

Встав-а-й, Данило і Гаври-и-ло,
Бері-і-ть лопати й рогачі-і-і...

Ралтові слова пісні звучали піднесено й зовсім близько. Автор великого роману, обірвавши речення, стояв, як укопаний, із широко розкритим ротом. Потім прошепотів: «Пізнаю... Моя націоналістична чернь... У чому річ?».

Я в а 2

Пробивши сплетиво кущів, сам не свій, вибігає Діяч і самостійності бард. Обкрутився на закаблучку лівої ноги. В очах — сльозиться радість. Обличчя сяє, ніби в молодого перед шлюбною ніччю.

— Сталося!.. Братерство, рівність, воля і любов!.. Золоті сурми грають Дев'яту симфонію Бетговена, співають новобранці... До гурту! Зaproшую до нашого гурту. Спільно зустрінемо схід нового сонця... —

Шелест кущів. Тупіт віддалених кроків. Пісня.

Картина друга і остання

Пагорб, з якого в напрямку міста збігає кавалькада струнких дерев. Спинами до них обернулися постаті. Вони чекають на схід нового сонця. Їх увага і зір прикуті до голубої рівнини, залитої світанковим пурпуром. Дзвенять солов'ї.

Автор (поклавши мені на плече руку): Чуеш? Навіть птиці відчувають подих жаданої ери.

Діяч: Яка чудесна мить! Як пасує до неї бойова імпровізація наших новобранців!

(Удалині, за пагорбом, відлунилося: «Бери-і-ть лопати й рогачі-і-і!». Де я чув цю смішну пісню?.. I от уявились німецькі уніформи на українських юнаках... Жертва злочину, в колони замкнута молодь, поспішає до Бродів. Ця ж сама пісня, але звучить, як похоронний марш... Танцює, хитається, крутячись, мов дзига, земля... I трупи... I трупи... I трупи... Я в стотисячний раз відчуваю приплив обурення й болю, і цієї ж миті жіночий крик повертає мене до дійсності).

Вампіра: Мужчи-и-ни!.. Кажу вам: прислухайтесь!.. Уся рівнina перед нами гуде, хитається... Тремтять мої жижки — і це погана ознака.

Проповідник (піднявши до неба руки): О, Єгово, заспокой немудру рабу твою... Не знає, що рече.

Пан Хорт (вухом припав до землі, потім — нюхає): Знаєте... Пахне! Тільки... не тим, чим треба...

Лікар: Земляче, ви... Правду кажете? (намацує свій пульс).

Дегенерат: Гляньте, гляньте! Перед нами... в далечі обвалиється небо... Обрій вергає вогонь і котиться просто на нас... (кричить до мене) Куди ж ти ідеш?!

... У груди вдарив і зломився гострий, мов спис, перший промінь. Другий — погас, мов свічка від різкого подмуху, і змеркло вранішнє небо, і розсипавсь по ньому грохіт.

— Вернись!

— Пропаде-е-ш безслі-і-дно ! ..

Гарячий вітер божевільним вершником просвистів обіч мене, і роздмухана іскринка мислі спинила дихання.

... Одні переможуть — мене повісять,
Другі переможуть — повішусь сам ! ..

Застогнала, здригаючись, під ногами рівнина, як важкий океан, що чекає наближення дев'ятого валу ... Я все далі і далі віддаляюсь від гурту постатей, і прямую назустріч життю, у якому мене немає ... Гусне кров, німіє кожен оголений нерв, догора незвичайно ясно свідомість ... Перед очима — дим. Над головою ураганно котиться грохот, розколена, позаду десь, підстрибує й тріщить земля ... Долітає короткий Вампірін вереск, глухне бридке ридання Дегенерата — і над пагорбом дерева ростуть корінням угоро.

Оглянувшись? Не треба ! .. I чути смертельне корчення міста. Високо шугають, лопочуть, як вимпелі, яркопері піvnі, їх незчіслимі табуни зливаються в заграву, що шириться, доганяє мене.

Оглянувшись? Не треба ? .. Зашелестіла, золочена загравним відсвітом, трава, мов тирса під копитами коней моїх предків. Гулом Понизов'я зарокотали акорди бандури і виструнчилася мелодія, сумовита і грізна, в бурхливому шквалі несмертної симфонії життя ...

Важчає тіло, підкошуються ноги; права рука, зробивши зигзаг у повітрі, зловила грудку холодної землі. Ніч! I тільки чути, як голосом, подібним до грому, хтось наді мною скандує: — Ганьбу ти приніс мені, дальній нащадку ! .. — I трава в наголові щумить, нашпіттує: «Отут і прощай, над цією межею ... Про-ща-ай ! ..»

Кружляє, осідаючи, попіл. Міцніє і наближається, наближається гул, насичений кованим ритмом кроків ... Мерехтять уніформи і попіл, і кроки, солдатські кроки, кроки і... знайома силюета. — Це ти? — Надія оглядається і, плюнувши мені в очі, поспіша уперед. Оподаль крокує гнівний Малишко (— Андріє Самійловичу ! —) — і його вже нема. Переступає через мене, з автоматом у руках, Олекса Ющенко. Пришидченено іде Швець (— Василю, прости... Наша, мною ж перервана... Зганьблена дружба! —). Твердо ступає Олесь Гончар, озлобно висмикує на ходу бравнінг — вилуяє дзвінко постріл, ще раз, ще, ще —

і груди мої полонить смертельно-радісний біль. Мутніє, колишньо дзвінке небо. Дзвенить бойовий літак, простерши крила. Дзвінко розвертается, готовий іти в пік. Видзвонють рясно кулі, розсікають череп і... грізне обличчя мого Друга ближчає, ближчає, ближ... .

15

Несамовитий крик!.. Його видушує все ество. Крик роздирає горло й німіє... Я рвучко підвожу голову. Будильник востаннє дзенькнув і затих. На столі, переді мною, розгорнений том Волта Вітмена. Покреслені аркуші паперу, зволожені слізми. І нескінчений вірш про леопарда. І дві порожні коробки від цигарок. У кімнаті стоїть важкий дим. На стіні, проти мене, сіре календар і — сьоме листопада — різьбиться дата... Київ... Хрещатик... Цієї ночі там був соняшний день... Многолюдний парад...

По шибах б'є дощ, видива задуми зникають, і я ковтаю табакетку бензідрину. Будильник показує за чверть сьому. Фабрикантові наймити уже відкрили заводську браму й вона чекає на мене... Пригрюкую двері, стугоню по сходах — униз, униз... Іду повз вікна таверни «Золотий баран», повертаю вбік...

Холодний проливний дощ. Сірий морок. Реквієм.

5 XI 1950, 12 1 1953, грудень 1956.

Нью-Йорк — Чікаго — Сан-Франціско —
Голівуд.

|нші книжки цього автора:

Гримлять дороги (Чернігів, 1942, В-во «Українське Полісся»).

Полум'яна земля (Мюнхен, 1947, «Українська Видавничча Спілка»).

Солдати моого легіону (Чікаро, 1951, В-во «Орлик»).

Підніяті вітрила (Авгсбург, 1950, В-во «Світ»).

Поеми (Детройт, 1954, В-во «Прометей»).

